

Гарець К. О.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Шарагіна О. В.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

САМОЗАКОХАНІСТЬ ЯК ОДНА ІЗ ДОМІНАНТ У ХУДОЖНЬОМУ СВІТІ В. ПІДМОГИЛЬНОГО

У статті проаналізовано комплекс нарцисизму головного героя роману «Місто» Валер'яна Підмогильного – Степана Радченка. Розглянуто психологічну домінанту в ідіостилі письменника, де нарцисизм позиціюється не лише характеристикою персонажа, а й провідним маркером його ідентичності, що формує динаміку внутрішніх конфліктів і взаємин із зовнішнім світом. Схарактеризовано формування психологічного та літературного автопортрета Валер'яна Підмогильного крізь призму його нарцисичної спрямованості, що розкривається в контексті психоаналітичного впливу, зокрема вчення Зигмунда Фрейда.

Розглянуто вплив неореалізму та екзистенціалізму на формування авторського стилю митця, а також значення психоемоційного самопізнання як рушія його творчості. Простежено, як у художньому світі В. Підмогильного відображено конфлікт між інстинктом і розумом, що часто трансформується у внутрішнє протистояння між нарцисизмом і необхідністю соціального та духовного дорослішання, де пізня творчість митця знаменує перехід від незрілого нарцисизму до усвідомлення себе як морально відповідальної особистості.

Доведено, що нарцисизм у романі «Місто» постає як психологічний комплекс, зумовлений глибоким незадоволенням героя своїми досягненнями, що зумовлює агресію, відчуження, емоційну втому, почуття порожнечі та ідентифікаційну кризу.

Проаналізовано вплив феномену нарцисизму на формування світосприйняття героя крізь призму його стосунків із жінками, відчуття власної унікальності та прагнення влади. Репрезентовано створення індивідуалізованої моделі особистості, яка репрезентує як інтровертну, так і загальнокультурну кризу головного героя. Це свідчить про те, що нарцисизм у творі розглядається не лише як психологічна аномалія, а як симптом епохи, втілений у внутрішньому світі головного героя.

Наукова робота зосереджена на аналізі художніх засобів, за допомогою яких автор конструює цю психологічну модель, зокрема через порушену проблематику, художні образи та символіку твору.

Ключові слова: Валер'ян Підмогильний, нарцисизм, психологізм, внутрішній світ, ідентичність.

Постановка проблеми. Сучасна гуманітаристика дедалі частіше звертається до вивчення психологічних механізмів літературного персонажа як репрезентанта епохи, культурного коду, колективного досвіду. У цьому контексті особливу цінність має творчість Валер'яна Підмогильного, яка вирізняється глибоким психологізмом і філософічністю. Письменник змальовує героя модерної доби, в якому простежується конфлікт між індивідуальним і колективним, раціональним і несвідомим. Феномен нарцисизму – форма особистісної дезінтеграції, репрезентовано у ключових творах В. Підмогильного, проте його комплексний аналіз у межах літературознавства залишається недостатньо розробленим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед науковців, які досліджували психологізм В. Підмогильного, варто виокремити роботи Л. Коломієць, А. Музички, М. Тарнавського, які порушують проблему ідентичності героя, статевості, гендерної домінанти, екзистенційної кризи. Проте в аспекті діагностики нарцисичного розладу як структурної домінанти характеру героя наукових праць обмаль. У західному літературознавстві психоаналітичні інтерпретації художніх творів активно використовуються (Ж. Лакан, К. Хорні, Е. Фромм), проте українська літературна наука лише починає опановувати ці підходи («Код української літератури: Проект психоісторії новітньої української літератури» Н. Зборовської,

«Філософія українського буття» О. Забужко, «Траєкторія долі. Моделі людського буття в українській літературі» Л. Тарнашинської). Відтак актуальним постає питання розгляду нарцисизму не лише як психопатології, а й як естетико-філософської моделі в українській прозі.

Постановка завдання. Метою статті є комплексне дослідження самозакоханості як однієї з домінант художнього світу Валер'яна Підмогильного, а також аналіз художньої репрезентації нарцисичного розладу в образі літературного героя творів із залученням психоаналітичних та екзистенціальних концептів, зокрема в контексті внутрішньої кризи особистості.

Виклад основного матеріалу. В. Підмогильний – один із провідних письменників початку ХХ століття, творча спадщина якого невелика, проте все ж викликає неоднозначні інтерпретації в сучасному літературному дискурсі.

Літературознавиця Л. Коломієць зазначає, що «в художній творчості 1920-х років існувало дві суперечливі стиліові течії – неореалізм та екзистенціалізм», під впливом яких раціоналізм В. Підмогильного значною мірою формувався на основі західноєвропейської літератури та науки, особливо внаслідок орієнтації на психоаналіз З. Фрейда, що визнавав важливість контролю над речами й над ірраціональним (несвідомим) у житті людини [4, с. 88]. Тому аналітизм, сфокусований на психоемоційний стан людини, як основна риса художнього стилю В. Підмогильного, був зумовлений інтересом митця до української класичної літератури, де він вперше ознайомився з творами такого штибу (наприклад, проза І. Нечуя-Левицького). Недаремно у передмові до збірки «Проблема хліба» (1927) письменник вважає, що «в творчості людина себе доповнює» [12, с. 7], а свій обов'язок такого доповнення себе він вбачає передусім «в одкиданні сюжету» [12, с. 7], тобто в централізації авторефлексивної оповіді (трансформації суб'єктивних вражень) із маргіналізацією фабули (трансформації об'єктивних ситуацій).

Увага В. Підмогильного до психоаналітичної літератури описується як така, що допомогла йому краще зрозуміти себе та свій характер через аналіз власного дитинства та родинних стосунків. Це дало підстави А. Музиці найменувати письменника «апостолом психоаналітичного методу» [6, с. 108]. І не даремно, адже психоаналіз спонукав В. Підмогильного трансформувати свою творчу діяльність в імпліцитну площину самоаналізу. Найважливіші твори письменника написані в юному й досить молодому віці, тому в його

творчій діяльності мова йде тільки про утворення чоловічого характеру, а не про його зрілий прояв. Згідно з психоаналізом, письменник «пише один і той самий твір» [13, с. 37], у якому транслює головний конфлікт свого життя – істину самопізнання.

У прозі В. Підмогильного перша половина його життя часто зображується на тлі сексуального розвитку, тому природно, що в ній присутній внутрішній психологічний конфлікт між сексуальним інстинктом і свідомістю під час формування людини. М. Тарнавський вважав, що В. Підмогильний «незмінно заглиблений у конфлікт між інстинктом і розумом, і, з філософського погляду, цьому конфліктові присвячено всі його твори» [13, с. 37]. Однак учений, згадуючи своє раннє становлення як людини, позиціював цей конфлікт як такий, що безпосередньо пов'язаний із самопізнанням індивіда. Тому раннє становлення творчої особистості митця було зумовлене сильною нарцисичною спрямованістю.

Опосередкованим свідченням відособленого індивідуалізму В. Підмогильного є й те, що він не належав до масових письменницьких угруповань («Плугу», «Гарту» чи «ВАПЛІТЕ»), залишався у невеликому творчому гуртку «Ланка», а потім «МАРСі».

Незадовго до смерті В. Підмогильний писав: «Я дуже відчуваю зараз одну із вад мого минулого – незнання реального життя» [11, с. 420]. Безумовно це твердження було сформоване під впливом юнацького нарцисизму. Проте у його листах до дружини з ув'язнення проявляється мужність чоловіка-батька, який критично переосмислює своє минуле, свій «розхристаний характер». Це свідчить про те, що екзистенційний стан внутрішньої спустошеності, зумовленої нестерпними умовами проживання й в ідеологічному аспекті, впливає на становлення повноцінної особистості, позбавленої фанатичного самолюбівання.

На формування митця як індивіда впливає й бажання батька зробити кар'єру в освітній галузі, сприяючи формуванню нарцисизму, який присутній у ранніх творах письменника. Це відображається і в тому, що тема села у В. Підмогильного майже завжди пов'язана з «утікачами-самоцвітами». Його герої часто покидають село, де живуть їхні батьки, прямуючи до міста з бажанням його підкорити.

Зазвичай літературні персонажі митця не створюють родинних стосунків і схильні зображати людей без соціальних зв'язків, які уникають близьких взаємин та професійних обов'язків, попри те,

що часто формально належать до інтелігенції. Такі риси виявляються в різних героях творів Підмогильного. Наприклад, Юрій Славенко з «Невеличкої драми» – біохімік, науковець, який цілковито занурений у свою справу, виявляє повну емоційну відчуженість і нехтує зовнішнім світом. Для нього кохання – це радше зручне прикриття для задоволення фізіологічних потреб, ніж щось глибше або цінніше. Ще виразніше таку відстороненість бачимо у героя новели «Проблема хліба» – студента, одержимого бажанням матеріального зиску. Його не цікавлять ані жінки, ані людські почуття, він навіть не виявляє зацікавлення до жінки, яка відкрито пропонує йому свою ласку. А у стосунках із Мартою він поводить пасивно й утилітарно: дозволяє їй себе цілувати лише тому, що очікує від неї винагороди – пиріжків. Усі ці персонажі уособлюють тип людини, замкнутої у собі, позбавленої живого емоційного зв'язку з оточенням. Вони – носії внутрішньої порожнечі, замаскованої під розумовий пошук або раціональний розрахунок. Така психологічна глухота, зображена Підмогильним, виводить його творчість за межі просто соціального реалізму й наближає до екзистенціалістських ідей, де головним героєм стає людина, що не знає, як бути з іншими. Репрезентуючи нарцисичну особистість, більшість дослідників (Т. Гундорова, О. Керечан, М.-Ф. Ірігуаян) стверджують, що така людина перебуває у психологічному конфлікті. Так, згідно з гуманістичним психоаналізом, інтенсивний нарцисизм характеризується нездатністю відчувати реальність загалом і проявляється зневагою до інших, зокрема у гендерних відносинах. Наприклад, образ Степана Радченка з роману «Місто» є визначальним у розкритті ранніх етапів психологічного портретування В. Підмогильного, де автогерой іронічно рефлексує над власним шляхом до мистецтва. На літературній вечірці Степан Радченко вперше замислюється над професією письменника і з пристрасною розмірковує про унікальність свого літературного таланту.

Антисоціальний скепсис нарциса відтворюється в ранньому нарисі «За день» (1921), де В. Підмогильний проявляє сумніви щодо істинного існування Всевишнього: «Бог є лише вигадкою людськості на шляху пристосування до життя» [10, с. 2]. Проте такий нарцисичний скепсис щодо Бога, жінки, людей і суспільного простору притаманний тільки для періоду формування як сильного індивіда, так і його ідіолекту.

Уся проза В. Підмогильного прямо або приховано присвячена психологічному самоаналізу.

Оскільки головний герой творів письменника – інтроверт із нарцисичними рисами, то конфлікт у цій прозі – це здебільшого стан внутрішнього самовизначення, пошук свого місця у світі й, зрештою, у багатьох випадках, бажання бути самим собою.

Такі персонажі (у гіперболічному сенсі це «зайві люди») часто вступають у конфлікт із суспільством, яке не приймає їхніх індивідуалістичних життєвих цілей. В психоаналітичному контексті феномен нарцисизму має вирішальне значення для сприяння особистісного зростання крізь призму духовного та морального фокусу. Не даремно Е. Фромм вважав, що «головні вчення всіх значущих гуманістичних релігій можуть бути сформульовані в одному реченні: мета людини – подолати її нарцисизм» [14, с. 163].

Послаблення нарцисизму дуже помітне в зрілому ставленні В. Підмогильного до жінок. Наприклад, перебуваючи у в'язниці, автор після довгого очікування листа дружини писав: «Я просто приголомшений, з таким нетерпінням я чекав їх (*тобто листів від дружини*). Я прочитав їх дуже багато разів і ще буду читати. Я самого себе відчув начебто більш існуючим» [11, с. 413]. Тому головною психоемоційною проблемою митця було усвідомлення нарцисизму, який відокремлював його від реального світу. Так, внутрішній психоаналіз сприяв усвідомленню письменника його незрілої маскулінності, оскільки нарцисизм охоплює особистість «особливо чітко у стані меланхолії» [14, с. 312].

Для творчості В. Підмогильного характерні персонажі, які переживають почуття провини, втрати (іноді навіть уявної) або меланхолії, що часто призводить до саморуйнівної поведінки. Деякі з його текстів («Комуніст», «Важке питання», «Добрий Бог», «Гайдамака», «Військовий літун», «Остап Шаптала») засвідчують про зацікавлення митцем суїцидальними діями. Проблема самогубства, порушена у творах, безпосередньо пов'язаних з феноменом нарцисизму. Цей стан часто виникає під час депресії, тому й цікавий для письменника, який почав свою кар'єру в молодому віці. Так, у творах «Важке питання», «Добрий Бог», «Баня» авторський дискурс свідчить про незрілий нарцисизм, спричинений раннім початком літературного шляху самого В. Підмогильного. Сім із дев'яти оповідань першої книги письменника, як вважає М. Тарнавський, «побудовані на аналізі сексуального потягу молодих чоловіків» [13, с. 40]. Як відомо, саме в юному віці виникає найбільший інтерес та сильний чуттєвий потяг індивіда до

жіночої статі. Такий «розхристаний характер» був дуже наближеним до розуміння авторського «Я» і так презентував аналіз диференційованих аспектів свого життя у власному художньому просторі.

В. Підмогильний серйозно займався дослідженням людської «тіні» – сукупності приземкуватих бажань, грубих потягів, що є несвідомими та конфронтують зі свідомістю людини. Якщо в ранніх творах письменника молоді чоловічі персонажі (багато з яких мають певні автобіографічні риси, наприклад, Андрій і Микола з повісті «Важке питання», Петро Зубченко з оповідання «На селі») страждають на нарцисичні неврози, то пізня творчість митця маркується світоглядом людини, яка шукає вирішення конфлікту між інстинктом і розумом (наприклад, персонажі голова ревізкому та Вивірко з останнього оповідання В. Підмогильного «З життя будинку»). Спільним для них є спроба самозаглиблення та інтроспекції. Однак художнє моделювання нарцисичної спрямованості незрілої особистості як домінантна риса її психологічного типу у творчості В. Підмогильного 1930-х рр. поступається психотипу професійно реалізованого індивіда. Загалом проза митця свідчить про те, що реципієнт, як і автор-герой, може усвідомити та подолати свою невисловлену саморуйнацію, художньо переосмислюючи лейтмотив суїцидальної поведінки, яка може стати руйнівним полем нарцисичної орієнтації.

На думку І. Дробот, роман «Місто» – це «“найголовніший” текст, створений чи не найвідвертішим чоловіком цілої історії українського письменства» [1, с. 41]. Саме тому головний герой експлікує стереотипний чоловічий образ, з яким він отожднюється, що презентує психотип маскулінності.

Історія Степана Радченка – це конфронтація села та міста в його внутрішньому стані, він завоює місто, адаптується до урбаністичних законів, пригноблюючи село у своєму серці. Стосунки з різними жінками відбивають кожен етап життя в місті.

Степан Радченко приїжджає в столицю на навчання: «Київ! Це те велике місто, куди він їде вчитися і жити. Це те нове, що він мусить у нього ввійти, щоб осягнути свою здавна виховану мрію. Невже Київ так близько?» [9, с. 6]. Ще тоді головний герой усвідомлює всю ницість жителів міста, а серед них є «крамарі, безглузді вчителі, безжурні з дуруців ляльки в пишних уборах», та замість емпатії, Степан думає, що їх «треба вимести геть, розчавити цю розпусну черву, і на місце їх прийдуть інші» [9, с. 35]. Нато-

мість себе він вважає «*новою силою, покликаною із сіл до творчої праці*» [9, с. 35]. «*Тільки хлопець безпорадний був перед самим собою, почувавши в собі то пустку, то надмір, який не міг опанувати*» [7, с. 176]. Самовивищення через знецінення інших та перебільшене почуття самозначущості – домінанти нарцисизму.

Перший етап завоювання міста уособлює Надійка. Вона показана як беззахисна дівчина в руках Степана, адже тихо, покійно віддає всю себе цьому хлопцю: ласку, підтримку, захоплення, а коли навіть цього стає обмаль – він забирає її тіло: «*дівчина уперлась йому руками в плечі, силуючись відштовхнути, але мусила їх відкинути, застогнавши з болю й задущення, раптом відчувши, що він бгає і гне її, що коліна їй ламляться і хмарна смуга неба пливе перед очима. І раптом упала навзнаки, холонучи від лоскотних дотиків повітря й трави до оголених стегон, придушена німим тягарем його тіла, що, пручнувшись, подвоїло її і пронизало*» [9, с. 73]. Для Степана це був акт прощання з селом, пригноблення його в собі, адже Надійка стала свідком, ба більше, тягарем минулого, що не давав головному герою рухатися далі. «Дуже скоро шанувальники нарцисичної персони виявляють, що за зовнішнім блиском ховається чи не вампірична здатність поглинати чужу енергію та ресурси, а потім безтурботно розлучатися з жертвою, яка більше ні на що не придатна» [5, с. 64]. Степан поглинув Надійку, відібрав почуття, енергію, а найцінніше – тіло, а потім нещадно покинув її, крикнувши: «*Ти винна!... Ти, ти винувата!*» [9, с. 73–74]. «Колишній об'єкт любові» враз перетворився на спалювану людину, якій не місце в житті Степана.

З часом, коли Надійка знайде себе в міцних і ніжних руках Бориса – кращого друга Радченка, останній обуриться: «*Невже вона полюбить Бориса?*», самозакоханець захоче «*натягти носа цьому хвалькові! Врізати йому трохи хвоста, щоб не казав так – “це моя!”*» [9, с. 105]. Дівчина, на його погляд, має завжди захоплюватися лише ним: «*Він уявив на мить Надійчине обличчя, її очі, що йому колись сміялися, і якось остаточно переконався, що любити вона може тільки його, Степана Радченка, і нікого більше. Тільки він має на неї якісь незнані нікому права, і на його поклик мусила б прийти негайно. Хлопець так себе почував, ніби мав зверхню владу над щастям товариша й дозволяв йому тим щастям користуватись*» [9, с. 130]. Пізніше, у кінці твору, головний герой все ж спробує відібрати «своє» – вже одружену, на його подив, Надійку, та вона зустрине колишнього

з відкритим холодом і відразою, без поцілунку чи обіймів. Вражений таким ставленням, Степан агресивно осудить: «*нахаба*», «*пузата міщанка*» [9, с. 175]. Переконаність у власній винятковості, виражена думками головного героя, знову підкреслює домінантні ознаки нарцисизму.

Далі в житті Степана з'являється жінка-мама – Тамара Василівна, поруч з нею будь-які дівчата «були маніжними ляльками, які віддатися вважали за подвиг, самопожертву й невідплатну послугу» [9, с. 52]. Це «хатній роман» юнака з «мусінкою» (він її так називав), який уособлює другий етап завоювання міста. Степан використовує її заради втіхи та теплого місця в будинку. Це задовольняє обох, адже чоловік Тамари Василівни не здатен подарувати їй того, чого вона так прагне – кохання, поваги, милування. «Мусінка» не спізнала простого жіночого щастя, тож Степан став для неї ковтком свіжого повітря. Але дізнавшись її таємниці, він робить зовсім несподіваний висновок: «*Чи справді це вона, його сміюча мусінка, завжди радісна й жартиєлива? І йому раптом стало неприємно, що от ця жінка, яку він уважав за добре знану, має якісь свої таємниці, з ним не зв'язані*» [9, с. 61]. І знову, так званий «об'єкт любові» перетворюється на зіпсовану людину. «Усі нарциси – максималісти: вони ненавидять рутину – у їхньому житті все тече і змінюється з приголомшливою швидкістю, за винятком невеликого острівця стабільності» [5, с. 63]. Таким місцем для Степана Радченка постає потреба самостверджуватись і рухатись вперед. А ось «мусінка» перетворилася на рутину, тому головний герой, експлікуючи й цей маркер нарцисизму, зрештою покидає жінку.

Третій етап розвитку Степана Радченка містить декілька важливих подій, як цікавих, так і трагічних: одруження Надійки з Борисом; отримання «мусінкою» нетривалого, але такого жаданого щастя; самогубство Зоськи. Найтрагічніша подія – смерть дівчини, сталася через самозакханість головного героя. Зоська була незвичайна, напрочуд щира та відкрита до Степана. Під час першої зустрічі з ним дівчина одразу витягає щасливий лотерейний білет, хоча хлопець до цього дев'ять разів програвав. Вигравши соску, дівчина дарує її Степанові. Вже після концерту в них зав'язується діалог, де для Радченка Зоська виявляється абсолютною протилежністю його ідеалу: «*Мале на зріст – йому якраз під пахви, худеньке, в плескуватому капелюшкові. Хлопець лишився невдоволений, примірявши її до себе...*» [9, с. 79]. Дівчина виявляється не простою, її вже не так

легко «взяти», що й обурює Степана, він не розуміє, чому ця його нова «жертва» так себе поводить: «*обережно взяв її під руку, коли довелося переходити вулицю. Вона зиркнула спідлоба на юнака, руку свою прибрала й йшла далі своїм чітким, майже військовим кроком*» [9, с. 79]. А яким було його здивування, коли вона не дала себе поцілувати: «*Хлопець теж за нею пішов, невиразно сподіваючись, що на сходах темно і він зможе там поцілувати її, хоч цим винагородити себе за прикраси в театрі й марно потрачені гроші. Але дівчина, мов догадуючись про його бажання, промайнула бігцем кілька приступок до першого поверху й зашаруділа ключем*» [9, с. 79]. Опір Зоськи розбурхує в Степанові невимовне бажання отримати її якнайшвидше, тому він витрачає на неї гроші, водить у театри та ресторани, забуваючи навіть про навчання та роботу. Відмовитися від цієї дівчини не може, бо люди з нарцисичним розладом будь-що прагнуть отримати бажане, а після цього нещадно розчавити жертву: «Якщо в житті нарциса чужа людина перетворюється на свою, то він буде силуватися зруйнувати цю особистість, чи то словами, чи то діями» [2, с. 78–79]. З останніх надій, Степан намагається опанувати дівчину, зрештою йому це вдається.

Усе знову стає рутинною: робота, популярність серед співробітників, зустрічі з дівчиною. «Первинною є внутрішня порожнеча, “розколотість суб'єкта”, що породжує невтомну жагу її заповнення в найрізноманітніших формах – від гарячкового захоплення до витончених тортур або холоднокровного знищення “недолудей”» [5, с. 65]. Так і Степан-нарцис вчиняє з дівчиною: від дифірамбів два рази на тиждень та ніжних доторків він переходить до знищення Зоськи своєю холодністю. Тепер його цікавлять інші жінки, яких хоче пізнати: «*розумів тепер, що тільки на них [жінках] спинялись його очі, на сміючих обличчях їхніх, на звабливих ногах і теплих убраннях, що ховали тіло, яке до болю відчував; що тільки на них дивився він з жагучим захватом, немов кожна мала окрему, тільки їй властиву таємницю, окремий, для нього ніби виплеканий сад кохання та пристрасті, і з кожної віяло на нього сласним випаром її жіночого єства, що п'янив його і підносив*» [9, с. 137]. Навіть після цього Степан не може спокійно піти від Зоськи: несподівано для себе пропонує їй заручитися та оголосити про це на літвечірці. Проте там він цурається дівчини та проганяє її від себе: «*Обридла ти мені. Відчепись од мене, от що!*» [9, с. 146], і тут же завзято починає залицятися до Рити. «Нарцисичні особи

можуть вдаватися до такої маніпулятивної дії, як знецінення об'єкта. Цей показник проявляється в схильності людини до спалювання, знецінення оточуючих» [8, с. 421].

Самогубство Зоськи стало символічним, адже вона уособлювала місто й знищивши її, Степан нарешті тріумфує – завойовує Київ. «Нарцисичний фокус пов'язаний значною мірою з потребою в досягненні» [3, с. 139]. Відчуття прерогативності над жінками та ця потреба в успіху безперечно є ще двома з провідних домінант нарцисизму.

Рита стала зовсім іншою жінкою в житті Радченка. Вона з іншого міста, а отже, не буде рутинною для головного героя. Сутність вищевикладеного зводиться до нарцисизму Степана, що віднайшов певну гармонію в таких епізодичних стосунках з Ритою. «Кожний наступний крок у завоюванні міста символізують стосунки з новими жінками, які чітко поділяються на представниць села, передмістя, міста та зовсім відкритого стилю життя, що його презентує Рита» [1, с. 41].

Поведінка Степана Радченка девіантна, адже його методи на шляху до мети явно не виправдані: згвалтування Надійки, руйнування родини Гнідих, доведенням своїми діями Зоськи до самогубства. Завдяки високій вмотивованості героя, відсутності емпатії та нещадності Степан Радченко зрештою опинився серед переможців. Головний герой урбаністичного роману «Місто» Валер'яна Підмогильного досяг того, заради чого їхав у Київ, ба більше, віднайшов комфортні стосунки для себе, що є яскравим прикладом комплексу нарциса.

Висновки. Дослідження феномену нарцисизму як відбитку репрезентації его В. Підмогильного дозволяє ствердити, що автор активно опрацював внутрішній світ особистості, її несвідомих грубих потягів та бажань. Проза письменника почасти є автобіографічною (особливо в ранніх творах) та маркується світосприйняттям людини, що намагається вирішити конфлікт між раціональністю й підсвідомістю.

Роман «Місто» В. Підмогильного справедливо посідає чільне місце серед творів, у яких наявний образ нарциса. Ним постає головний герой роману – Степан Радченко. Знаходимо безліч маркерів нарцисизму для розкриття його внутрішнього світу, зокрема: знецінення та згвалтування Надійки; руйнація родини Гнідих; почуття прерогативності над Зоською, що призвело до самогубства дівчини; відсутність емпатії та бажання бути домінантою: його «острівець стабільності» й досягає апогею свого розвитку.

Роман «Місто» Валер'яна Підмогильного безперечно посідає чільне місце в українській літературі. Це перший урбаністичний роман, в який автор додав цілком нових героїв, зокрема образ нарциса, що надало твору індивідуальності та авторської неповторності.

Подальші дослідження можуть бути зосереджені на порівняльному аналізі нарцисичних стратегій в українській та європейській прозі ХХ століття, а також на залученні сучасних психоаналітичних парадигм (зокрема теорії об'єктних стосунків) до інтерпретації літературних текстів.

Список літератури:

1. Дробот І. «Темний континент» Валер'яна Підмогильного. *Maricsterium. Літературознавчі студії*. Вип. 2. Київ, 1999. С. 40–45.
2. Ірігуаян М.-Ф. Моральне цькування: збочене насильство в повсякденному житті. У-Факторія, 2005. 210 с.
3. Керечан О. Гештальттерапія нарцисичних розладів особистості. *Психологія особистості*. № 1. Івано-Франківськ. 2011. С. 138–144.
4. Коломієць Л. Український ренесанс. У пошуках індивідуальності. *Слово і Час*, 1992. № 10. С. 88–91.
5. Маклаков А. Влада і насолода. Харків : Вид-во «Ранок» : Фабула, 2019. 244 с.
6. Музичка А. Творча метода Валер'яна Підмогильного. *Червоний шлях*. 1930. № 10. С. 108.
7. Нестелєв М. Психобіографічний аспект творчості В. Підмогильного. *Таїни художнього тексту (до проблем поетики тексту)*. Дніпропетровськ : Видавництво ДНУ, 2011. С. 170–178.
8. Папіш В. Мовна реалізація нарцисизму в новелі О.Кобилянської «Valse melancolique». *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. Вип. 23. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2018. С. 420–423.
9. Підмогильний В. Місто. Харків : Фоліо, 2022. 318 с.
10. Підмогильний В. За день. *Літературна Україна*. 1989. № 32. С. 2.
11. Підмогильний В. Листи з Соловків. Досвід кохання і критика чистого розуму. *Валер'ян Підмогильний: тексти та конфлікти інтерпретацій*. Київ : Факт, 2003. 432 с.
12. Підмогильний В. Передмова. *Проблема хліба*. Харків : Маса, 1927. С. 5–9.

13. Тарнавський М. Між розумом та ірраціональністю. Проза Валер'яна Підмогильного. Київ : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 232 с.
14. Фромм Е. Душа людини. Душа людини. Її здатність до добра і зла. Київ : «Біг-прес», 2012. 280 с.

Harets K. O., Sharahina O. V. SELF-ADORATION AS ONE OF THE DOMINANT FEATURES IN THE ARTISTIC WORLD OF V. PIDMOHYLNYI

This article analyzes the narcissistic complex of the protagonist of Valerian Pidmohylny's novel The City – Stepan Radchenko. The study explores the psychological depth of Pidmohylny's writing, where narcissism functions not only as a character trait but also as a dominant marker of identity, shaping the dynamics of internal conflicts and relationships with the external world. The article outlines the psychological and literary portrait of Pidmohylny through the lens of his narcissistic orientation, revealed in the context of psychoanalytic influences, particularly the theories of Sigmund Freud. It examines the impact of neorealism and existentialism on the author's literary method, as well as the role of emotional self-awareness as a driving force behind his creative work. The research traces how Pidmohylny's artistic universe reflects the conflict between instinct and reason, which frequently evolves into an internal struggle between narcissism and the necessity for social and moral maturation. His later works mark a transition from immature narcissism to the recognition of oneself as a morally responsible individual. The study proves that narcissism in The City emerges as a psychological complex rooted in the protagonist's deep dissatisfaction with his achievements, resulting in symptoms such as aggression, alienation, emotional exhaustion, a sense of emptiness, and an identity crisis. Special attention is given to how narcissism influences the protagonist's worldview, his relationships with women, his sense of uniqueness, and his desire for power. The article also explores Radchenko's gradual detachment from collective ethical systems and his growing sense of exclusion from society, which paradoxically reinforces his superiority complex. Pidmohylny constructs a deeply individualized model of personality that reflects both a personal and a broader cultural crisis of the modern subject. Narcissism in the novel is interpreted not only as a psychological anomaly but as a symptom of the era, embodied in the protagonist's inner world. The study focuses on the literary devices the author uses to construct this psychological model, particularly through motifs, imagery, internal monologue, and symbolism. The findings suggest that The City stands as a significant literary reflection on individualism, social adaptation, and the profound solitude of modern human existence.

Key words: Valerian Pidmohylny, narcissism, psychological depth, inner world, identity.